

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «**Політична психологія**»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівнявищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема № 6. Психологія малих груп в політиці

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології – Протокол №8 від 15.08.2023

Розробник:

1. Професор кафедри соціології та психології, доктор педагогічних наук, доцент Марченко О. Г.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри психології та педагогіки Харківської державної академії культури, к. психол. н., доцент Віденєєв І. О.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А.

План лекції

1. Група як суб'єкт у політиці.
2. Формування політичних поглядів особистості.
3. Психологія політичного вибору громадян.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Козирєв М. П. Політична психологія: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 648 с.
2. Лозинський О. М. Політична психологія: навч. посібник. 4-те вид., доп. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 251 с.
3. Скуловатова О. В. Політична психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 280 с.

Допоміжна

4. Головатий М. Ф. Масова стихійна поведінка в дзеркалі сучасної політичної психології. Політика і духовність в умовах глобальних викликів. Політичні науки та методика викладання соціальнополітичних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 22; відп. ред. О. В. Бабкіна. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Спецвипуск. С. 28–34.
5. Політичні технології регулювання міжетнічної та міжконфесійної взаємодії у новітніх українських реаліях: аналітична доповідь / за ред. С. Римаренко. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАП України. 2014. 188 с.

Текст лекції

1. Група як суб'єкт у політиці.

Більшість класифікацій і типологій зводяться до 11 основних параметрів, за якими відрізняються малі групи: спрямованість основних дій групи; міри групової згуртованості; міри проникливості групи; свої власні цілі; особливості групової свідомості; структура; форми зв'язку між членами групи; важливості членства в групі для її учасників; тривалості існування групи; виробленого (чи усталеного) в групі способу прийняття рішень; загальна ефективність групової діяльності.

Малі групи в політиці відрізняються рівнем свого розвитку. Є п'ять основних етапів формування політичних груп:

- номінальна група,
- асоціативна група,
- кооперативна група,
- корпоративна група,
- колектив.

Група може зупинитися у своєму розвитку на будь-якому із етапів і навіть перестати існувати. Терміни проходження кожного із етапів залежить від

зрілості і досвіду членів групи, активності лідера та інших факторів.

На першій стадії – члени групи адаптуються до умов майбутньої діяльності, знайомляться перспективами, розподіляють функціональні обов'язки. Поведінка членів групи в основному визначається їх минулим досвідом, діяльністю в інших групах.

На другій стадії – поява первинних мікрогруп, завершується процес взаємного вивчення і виникають первинні мікрогрупи, виділяється активне ядро, націлене на ефективну політичну діяльність. Поряд з ним, утворюється група “добросовісних виконавців”, які усвідомлюють і виконують свої обов'язки. Іноді виникає і “пасивна мікрогрупа”, що намагаються бути в стороні від основної діяльності групи і знайти собі легшу роботу.

З появою первинних мікрогруп починає діяти механізм психологічної саморегуляції групи: «активне ядро» надає підтримку лідеру, активізує «добросовісних виконавців», здійснює тиск на «пасивну групу» і протидіє дезорганізаторам.

На третій стадії іде процес консолідації групи. По мірі розвитку спільної діяльності, наростають позитивні процеси. Укріплюються зв'язки між членами групи, посилюється позитивний психологічний клімат. Посилюється авторитет лідера, розширюється актив.

Соціально-групова психологія – це ті особливості свідомості і поведінки, які являють собою відображення умов життя, провідної діяльності і особливостей спілкування великої групи людей. Основу соціально-групової психології, яка так чи інакше впливає на всі інші її сторони і прояви, складають основні загальні потреби людей, які утворюють дану велику соціальну групу.

Соціально-групова свідомість – це історично обумовлений рівень усвідомлення членами великої соціальної групи свого положення в системі існуючих соціально-політичних стосунків, а також своїх специфічних соціально-групових потреб та інтересів. Феномен соціально-групової свідомості характеризується тісним переплетінням політико-психологічних та ідеологічних елементів.

Соціально-групова свідомість це продукт довготривалого соціально-історичного розвитку, в основі якого лежить все та ж динаміка потреб людей, які належать до однієї великої соціальної групи, і можливостей їх здійснення, а також пов'язаних з цим уявлень і соціальних дій людей. Основними відмінними особливостями соціально-групової свідомості є цілісність, чіткість, визначеність ціннісних орієнтацій і уявлень про цілі суспільно-політичних дій.

У груповій ідеології виділяють три основні компоненти: цінності даної великої групи; основні норми свідомості, життя і поведінки групи; конкретні зразки поведінки для представників даної групи. Вона існує в формі політичних програм, маніфестів.

Носії та пропагандисти групової ідеології перетворюються у професійних політичних працівників, які займаються політикою від імені і в інтересах даної великої соціальної групи. Як правило, для розповсюдження групової ідеології створюються політичні партії, рухи, депутатські групи і т.д.

Особливу роль у розповсюдженні групової ідеології відіграють засоби масової інформації, які спеціально створюються даною групою або її елітою.

Розвиток соціально-групової свідомості в найбільш конкретному вираженні, під яким розуміється безпосереднє усвідомлення індивідами – представниками даної групи своєї приналежності до неї включає три рівні.

Перший рівень – «зовнішньо-типологічний». Його назва пов'язана із можливістю чисто зовнішньої фіксації того чи іншого типу ознак, спільних для представників даної великої соціальної групи.

Другий рівень – «внутрішньо-ідентифікаційний». На цьому рівні виникає первинний психологічний зв'язок людини із своєю великою соціальною групою через віднесення себе до неї.

Третій рівень – «солідарно-дієвий». Він вже передбачає готовність членів групи до спільних дій у великих розмірах заради досягнення чи збереження цілей та інтересів своїх великих соціальних груп.

Політико-психологічний розвиток людей як членів великих соціальних груп пов'язаний із дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів.

До перших як правило відносяться стосунки між собою, в рамках спільної соціальної структури суспільства, різних великих і малих груп, членом яких одночасно є людина, інтенсивність внутрішньо групових, особливо міжособистісних комунікацій та ін.

До других, перш за все, відносяться рівень розвинення групової політичної організації (наявність політичних партій чи рухів, профспілок і т.д.), наявність і ступінь розвитку групової ідеології та ін.

Національно-етнічні групи – це великі групи, які включають тисячі і мільйони людей, пов'язаних спільними зовнішніми і внутрішніми психологічними рисами. Це рід і плем'я, народ і нація, раса і етнос.

Процеси функціонування групи як правило контролюються лідером. Взаємостосунки лідера з групою як правило носять складний, багатоаспектний характер. Лідер немислимий без групи, група є неефективною без лідера.

Вибір кожною окремою людиною позиції і відповідної лінії поведінки у суспільно-політичному житті залежить від загальної та політичної орієнтації.

Люди по-різному ставляться до політики. Одні зацікавлені в ній і беруть активну участь у її практичній реалізації, другі індиферентні до політики, треті взагалі байдужі до політики, зовсім не цікавляться нею.

Інтерес, безпосереднє ставлення людини до політики зумовлені багатьма факторами (вік, стать, соціальний, сімейний стан, кланові, національні традиції, інформованість, рівень освіти, культури, інтелекту та ін.).

Загалом можна погодитися з такою типологією політичних ролей:

- рядові громадяни (об'єкт політики, політичних процесів);
- рядові члени суспільства, що побічно включені в політичну практику як члени профспілок, виробничих колективів тощо;
- громадяни, які входять до виборного органу, а також є активними членами певної політичної організації;
- громадський, політичний діяч, що досить активно займається практичною політичною діяльністю; професійний політик (для якого політична

діяльність є домінуючою у житті);

- політичний лідер як остання інстанція (загальнодержавний, загальнонаціональний лідер).

Беручи участь у політиці, людина переважно керується двома мотивами: альтруїстичним (удосконалити суспільне життя усіх, зробити його кращим); егоїстичним (здобути владу, популярність, розбагатіти). Більшість політиків демонструють перше і намагаються приховати друге, особливо на початку політичної діяльності.

Мотиви детермінують, визначають мету і програму політичної діяльності. І мета, і програма також можуть бути помітно вираженими альтруїстичними або егоїстичними.

Мотивувальним фактором політичної діяльності є потреба або потреби у самовираженні, самореалізації, визнанні, свободі, самозабезпеченні, владі, звеличенні та ін. Як правило, потреби тісно взаємопов'язані, взаємозалежні.

Політична орієнтація, як уже зазначалося, є складним соціально-психологічним утворенням. З одного боку, маємо певні словесно оформлені ідеї та цінності, а з іншого - несвідомі або не зовсім усвідомлені мотиви і переваги, які людина переживає на емоційному рівні.

Політична орієнтація зумовлює політичний вибір. Вибір може бути груповим та індивідуальним.

Груповий вибір, як і групові політичні орієнтації, їх швидка зміна найчастіше спостерігаються в нестабільних суспільствах, на перехідних етапах їх розвитку та існування.

Вибір орієнтації далеко не завжди є визначеним і остаточним. Це динамічний процес, який часто супроводжується сумнівами або пов'язаний з цілковитою дезорієнтацією.

Загалом виокремлюють чотири основних підходи до детермінації політичного вибору: ситуаційний, соціологічний, маніпулятивний та індивідуально-психологічний.

Ситуаційний підхід базується на тому, що будь-яка політична орієнтація є не що інше, як реакція на конкретно-історичну ситуацію.

Соціологічний підхід спрямований на аналіз взаємозалежності між індивідуальним і груповим політичним вибором відповідно до тих соціально-політичних обставин, ситуації, що склалися в суспільстві, в яких перебувають конкретні соціальні групи або окремі особистості.

Маніпулятивний підхід, як правило, обґрунтовують тим, що люди нібито роблять відповідний вибір у результаті їх психолого-політичної "обробки" ззовні, впливу на них, а то і просто маніпуляцій. При цьому активно використовуються різноманітні політичні, психологічні комунікації і технології як засіб своєрідного психологічного політичного впливу.

В умовах інтенсивного розвитку, вдосконалення засобів масової інформації, підвищення ролі засобів зв'язку з громадськістю у політичному житті людей маніпулятивний підхід відіграє неабияку роль у виборі громадськістю у політичному житті людей, у виборі та формуванні громадської думки взагалі, особливо у нестабільних суспільствах з недостатньо

розвиненими демократичними засадами.

Індивідуально-психологічний підхід ґрунтується на тому, що в основі вибору лежать особистісні психологічні якості, риси. Саме вони — вроджені чи набуті, впливають передусім на вибір людини, на суспільно-політичну позицію особи загалом.

Вибір політичної орієнтації - не одноразова, одномоментна дія. Фактично такий вибір людина робить постійно, дещо його змінюючи, коригуючи. Крім того, такий вибір може бути стабільно-еволюційним або дискретним, коли індивід втрачає здатність вибору або різко змінює його під впливом певних соціально-економічних суспільних умов чи особистих психологічних змін.

У процесі вибору індивід певною мірою ідентифікує себе з окремою особою або групою осіб. Політичні переваги, як правило, складаються в результаті макрогрупової, або "середовищної", ідентифікації.

Політичний вибір, як і будь-який інший, здійснюється на основі певних цінностей. Зустрічаються люди, які роблять такий вибір під впливом, скажімо, цінностей певної релігії, соціальної групи.

Вибір може бути і суто прагматичним, в основу якого покладені вузько особистісні цілі та інтереси, а для багатьох людей - і вузько-егоїстичні.